

DOCUMENTA HISTORICA 54.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

**AZ 1930-AS GÖRÖG-TÖRÖK
BARÁTSÁGI ÉS SEMLEGESSÉGI
SZERZŐDÉS**

Fordította és sajtó alá rendezte:
BALOGH ÁDÁM

JATEPress
Szeged 2002

DOCUMENTA HISTORICA 54.
A SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

**AZ 1930-AS GÖRÖG–TÖRÖK
BARÁTSÁGI ÉS SEMLEGESSÉGI
SZERZŐDÉS**

Fordította és sajtó alá rendezte:
BALOGH ÁDÁM

JATEPress
Széged 2002

A dokumentum forrása:
Magyar Országos Levéltár, *külgyminisztériumi dokumentumok*
K. 63. 1938–13/36 – 655–662.

Szakmai lektor:
J. NAGY LÁSZLÓ

Nyelvi lektor:
PUROSZ ALEXANDROSZ, ALBERT SÁNDOR

Sorozatszerkesztők:
MÜLLER LÁSZLÓ, PÁNDI LAJOS

Készült a SzTE Hallgatói Önkormányzat támogatásával.

© SZTE BTK Történelem Diákkör, 2002
© Balogh Ádám, 2002
HU-ISSN 1216–0954

BEVEZETÉS

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚTÓL A LAUSANNE-I BÉKÉIG

Görögország az első világháború utáni években

Az első világháborúban Görögország a győztes oldalon állt, bár a háború kitörésekor nem vett részt a hadműveletekben, sőt a két szembenálló katonai tömb egyike mellett sem kötelezte el magát. Csak 1917. jún. 27-től csatlakozik az antant szövetséghez, miután a központi hatalmakkal szimpatizáló I. Konsztantin görög királyt (II. Vilmos német császár sógorát) Eleftheriosz Venizelosz (1864–1936)¹ detronizálta az antant támogatásával. Venizelosz 1915-ben menesztette Konsztantin királyt a kormány éléről, éppen ezen ellentétük miatt. Az ex-miniszterelnök 1916 októberében antantbarát ellenkormányt alakított Szalonikiben.

A világháború után, mint győztes országot, természetesen Görögországot is meghívták a békekonferenciára, ahol, hála Venizelosz ügyes politizálásának és – nem utolsósorban – Lloyd George angol miniszterelnök támogatásának, Görögország sokkal nagyobb szerepet játszott, mint egy ilyen erejű országtól elvárható lett volna. (Olaszországnak, mint egyenlő féllel kellett tárgyalni vele, mintha a két ország egyenlő erővel rendelkezne a világpolitikában, amit az olasz delegáció szóvá is tett.) A béketárgyaláson az Oszmán Birodalom két fontos területét kérte Venizelosz: Kis-Ázsia nyugati partvidékét Szmirna (ma Izmir) városával, és egész Kelet-Trákiát Konstantinápolyval, arra hivatkozva, hogy ezeken a területeken a görög etnikum többséget alkot. Venizelosz végig alkalmazkodott az angol politikához, elfogadta egy „nemzetközi állam”² létrehozásának tervét is, mely népszövetségi gyámkodás mellett jött volna létre Konstantinápoly városából és a tengerszorosokból. Ezen felül megegyezett Lloyd George-dzal, hogy Görögország elfoglalhatja Konstantinápolyt, amennyiben a Musztafa Kemál vezette ellenállási mozgalom tovább

¹Venizelosz krétai születésű görög politikus. Ügyvédnek tanult, majd a krétai függetlenségi mozgalomban játszott aktív szerepet. 1910-ben megalapította a Liberális Haladó Pártot, melynek egészen haláláig vezetője volt. A XX. század egyik legjelentősebb görög politikusa, aki többször (1910–15; 1917–20; 1928–33) töltötte be a miniszterelnöki tiszteket.

²Dimitri Kiciki: Görögország és Törökország összehasonlító története a XX. században. Athén, 1990, Esztiasz Kiadó, 202. o.

erősödik.³ Nem meglepő tehát, hogy Venizelosz éppen ebben az időszakban volt népszerűsége csúcán: nemzeti hősként tekintenek rá hazájában. 1920. szept. 7-én pedig kihirdeti a görög parlament, hogy megkapja a „haza jótévője és megmentője” címet.⁴ Ugyanakkor az elhúzódó háború (Görögország gyakorlatilag 1912-től, az első Balkán-háború óta fegyverben áll) kiélezte a külső és belső ellentmondásokat, a gazdaságot szétzilálta és felerősítette a békevágyat. Ráadásul Venizelosz korrupciós botrányokba is belekeveredett, így pártja, a Liberális Haladó Párt, vereséget szenvedett az 1920-as év végén megrendezett választásokon. A nemzeti optimizmus így is töretlen, a parlament elnöke, Th. Szofulisz idillikus képet festett a „Nagy Eszméről”:

„Ahol ma a görög zászló lobog, nincsenek hóhérok és áldozatok. A görög zászló alatt részt fognak venni görögök, muzulmánok, izraeliták, és együtt fognak élni a különböző népek egy szabad államban, egyenlő jogokkal és egyenlő kötelességekkel.”⁵

Úgy látszott, megvalósult a régen dédelgetett álom: a görög lakta területek egyesítése. A valóságban azonban teljesen más volt a helyzet, a török lakosság sokat szenvedett a megszálló csapatok durvaságaitól, és sok megaláztatás érte őket görög honfitársaiktól.

A „Megali Idea” kialakulása⁶

A Megali Idea (Nagy Eszme) egy nacionalista ideológia, melynek célja az összes görög lakta terület egyesítése, egy nagy görög állam létrehozása, mely magában foglalná az Égei-tenger keleti és nyugati partját, valamint Konstantinápoly városát. Érvrendszere három pilléren nyugodott: a történetiségen, amely a Bizánci Birodalom több évszázados görög múltját hangsúlyozta; az etnicitáson, amely a görög jelenlét arányait túlozta el⁷; és Görögország biz-

³Dimitri Kiciki i. m. 202. o.

⁴Dimitri Kiciki i. m. 211. o.

⁵Dimitri Kiciki i. m. 211. o.

⁶Dimitri Kiciki i. m. 135-145. o.

⁷Az Oszmán Birodalom területén a XIX. század végén 2,5-2,7 millió görög élt. Az európai területeket leszámítva, nagyrésztük Konstantinápolyban és környékén, Szmimában és környékén, valamint a Fekete-tenger déli partvidékén volt található. Kis-Ázsia egész nyugati tengerparti területét nézve viszont a görög népesség aránya jóval alacsonyabb, meg sem közelíti a relatív többséget, ezért volt szükség a tényleges adatok eltúlzására.

tonsági stratégiáján, mely szerint az ország biztonsága csak akkor szavatolt, ha a tengerpart mindkét fele görög ellenőrzés alatt áll.⁸

Az 1830. februári londoni szerződés deklarálta Görögország függetlenségét, ezzel létrejött a független görög állam, előbb Naflion, majd később (1834-től) Athén központtal, egyelőre még csak a Peloponnészoszra és Athén környékére koncentrálódva. (Vö.: I. térkép) Az ország területi kiterjedésének növeléséhez Konstantinápoly irányába megint csak a Nagy Eszme nyújtott ideológiai alapot. Ez a nyugati életszemléleten alapult, amit a Nagy Francia Forradalom alakított ki, és Adamandiosz Koraisz (1748–1833) ebben az időben töltött meg új tartalommal.⁹ Koraisz a görög nemzeti mozgalom egyik nagy alakja volt, aki a nemzet legfontosabb ismérvének a nyelvet tartotta. Az ún. „megtisztított” nyelv¹⁰ híve volt, amelyet, mint az újjáalakult görög állam hivatalos nyelvét szeretett volna bevezetni. Nála már politikai állásfoglalásról is szó volt, ugyanis a köztes időszak (török idők) megtagadását is jelentené az, hogy az összes török – és tágabb értelemben keleti – jellegzetességétől szeretne volna megtisztítani a nyelvet. És nemcsak a nyelvet. Az egész görög államot meg szeretne volna fősztani „keletiességétől”, és ezután egy nyugati típusú görög államot kialakítani, a racionalizmusra alapozva, és angol valamint francia támogatásra építve. Ez volt az egyik oka annak, hogy e két nyugati hatalom szorosabbra fűzte kapcsolatait az újjörög állammal, majd

⁸ Az elmélet gyökerei a XIII. századig nyúlnak vissza, mikor a keresztesek elfoglalták Konstantinápolyt, és a görög császár Kis-Ázsiában keresett menedéket. Előzményei a XVIII. századtól összekapcsolódtak a nyugati racionalista szellemmel, és főleg a görögországi Nyugat-szimpatizáns párttal.

⁹ Koraisz szmirmai kereskedő-családban született. Nyugaton élt a XVIII. század második felében (1771–1778 között Amsterdamban élt, majd Franciaországban járt orvosi egyetemre, 1788–1833 között pedig Párizsban lakott), ahol mindent áthatott ekkor az ókori Görögország szelleme. Gondolkodásmódjára döntő befolyást gyakoroltak korának francia eszméi, és ahogy Párizs lenézte a középkor évszázadait – „sötét kornak” tartva –, hasonló okok miatt Koraisz is így tekintett a Bizánci Császárság évszázadaira.

¹⁰ A görög kétnyelvűség gyökerei az i. sz. I. századig nyúlnak vissza. Ekkor jelentkezett először az a törekvés, hogy írásban ne az akkori élő nyelvet (koinét) használják, hanem a már halott nyelvjárást, az attikait. Ez a felfogás az atticizmus, mely a tudás közvetítésére csak az egykori attikai nyelvet tartotta érdemesnek. Rövid időn belül az összes írásban rögzített tudomány egyetlen nyelve lett, majd a keleti (ortodox) egyház is ezt használta. Később a bizánci kormány és államigazgatás hivatalos nyelve lett, az élő (beszélt) nyelvet pedig nem használták írásos kifejezésre. Így a görög nyelv története kettévált: a beszélt és az írott nyelvére. A XVIII. század végén kibontakozó heves vita a katharevusza („tiszta nyelv”, írott nyelv) hívei és a dimothiki (népnyelv, beszélt nyelv) hívei között végül az utóbbi győzelmével ért véget, és így ez lett az alapja a mai újjörög nyelvnek.

miután az 1830-as londoni szerződés hivatalosan is a görög állam gyámhatalmainak ismerte el őket, 1833-ban létrehozták a független görög nemzeti egyházat, még a konstantinápolyi pátriárka és a görög lakosság heves tiltakozása ellenére is. Az Athén és Konstantinápoly közötti krízis 1852-ben oldódott meg, a pátriárka vereségével, aki végül kénytelen volt meghátrálni, és elismerni az athéni egyház függetlenségét. Így már nem tudta Oroszország az ökomenikus pátriárkán keresztül befolyásolni a görög egyházat.¹¹

A görög nemzeti mozgalom másik nagy alakja Rigasz Velesztinlisz (1757–1798) volt, aki az 1790-es években kidolgozta egy Hellén Köztársaság tervét, melynek a görög lett volna a hivatalos nyelve, de más balkáni népek (albánok, szlávok és törökök) is részesei lettek volna. Ez a köztársaság a Balkán-félszigeten kívül a kis-ázsiai partvidéket is magába foglalta volna, így Rigaszt a Nagy Eszme egyik előfutárának tartják.¹²

Visszatérve a Nagy Eszme keletkezéséhez: a kifejezést először Joannisz Kolettisz (1774–1847) használta 1844. jan. 14-én a görög nemzetgyűlésen, Athénban.¹³ Ebben a beszédében fel is vázolta céljait:

„A görög királyság nem Görögország, hanem csupán Görögország egy része, mégpedig a legkisebb és legszegényebb része. Görög nemcsak az, aki a királyságban lakik, hanem az is, aki Janinában, vagy Szalonikiben, vagy Drinápolyban, vagy Konstantinápolyban, vagy Trebizondban, vagy Kréta szigetén, vagy Számosz szigetén él, azokon a földeken, melyek a görög történelemhez vagy a görög nemzethez tartoznak... Két nagy központja van a hellénizmusnak: Athén és Konstantinápoly. Athén csupán a királyság fővárosa; Konstantinápoly viszont a nagy főváros, a Város, i Polisz¹⁴, valamennyi helyén vonzáspontja és reménysége.”¹⁵

Egy beszédében ő mondta ki először, hogy Görögország Európa közepén található, nyugatra a Kelettől, és keletre a Nyugattól. Kolettisz szerint Észak

¹¹ Az 1768–74-ig tartó orosz–török háborút lezáró kucsük-kajnardzs-i békeszerződés szerint Oroszország védnökséget kapott az oszmán területen élő ortodoxok felett, így az orosz követ közvetlenül beleszólhatott az Oszmán Birodalom belügyeibe.

¹² Rigasz tervezete népszerűsítésére 1796-ban létrehozott egy szervezetet Bécsben Heteria (Társaság) néven. Elképzeléseit már nem sikerült megvalósítani, mert elárulták és kiszolgáltatták az oszmán hatóságoknak, akik 1798-ban kivégezték.

¹³ Kolettisz Pindoszban született, majd a pizai egyetem orvosi fakultásán tanult. Fontos szerepet játszott a görög szabadságharcban. 1835–1843 között Párizsban élt, mint görög nagykövet. 1847-ben bekövetkezett haláláig védelmezője is maradt a kifejezésnek, amit megkönnyített, hogy 1844–1847-ig ő volt Görögország miniszterelnöke.

¹⁴ A polisz görögül várost jelent.

¹⁵ Az idézet Kolettisz nemzetgyűlésen elhangzott beszédéből való. In.: Barbara Jelavich: A Balkán története I. Osiris-2000 Kiadó, Budapest, 1996, 234. o.

felé kell fordulni az újjörög állam területi növeléséhez, és hozzátette, hogy Görögország a XV. századi összeomlása után (a török uralom alatt) a művelődést és kultúrát sugározta a Nyugat felé, az Itáliába emigrált görög értelmiségiek révén. Elképzelése szerint az újjörög állam feladata, hogy Kelet felé forduljon a görög kultúrával, megalapítva egy nagy és tisztán görög államot, a francia állammodell alapján.

Venizelosz lelkes híve Kolettisz Nagy Eszméjének, és 1910-től tevékenyen próbálta ezt megvalósítani az Oszmán Birodalom rovására. Nem a Bizánci Császárságot szerette volna újjászervezni, hanem 'Nagy-Görögországot' létrehozni Konstantinápoly fővárossal.¹⁶

Az 1920–22-es görög–török háború

A görög hadsereg 1919. május 15-én (Anglia és Franciaország egyetértésével) támadást indított a Török Birodalom ellen (Vö.: II/b térkép), és elfoglalta Szmírnát¹⁷. Ez a katonai lépés felerősítette a századelőn indult ifjútörök mozgalommal kezdődött reformtörökvéseket és a nacionalizmust Törökországban. Az ellenállás élére Musztafa Kemál (1881–1938) állt, aki a görög területfoglalásra válaszul megerősítette a nemzeti ellenállást. Ezzel párhuzamosan már szervezeti keretet is kívánt adni az ellenállásnak, így 1919. júl. 23-tól aug. 7-ig Erzerumban összehívta az első Török Nemzeti Kongresszust. Ettől kezdve Kemál a katonai ellenállás mellett már diplomáciai eszközökkel is felvette a harcot Törökország területi integritásának védelmében. 1919. szept. 4–11-e között ülésezett a második Török Nemzeti Kongresszus Sivasban, ahol gyakorlatilag ellenkormányt hoztak létre a már csak formális hatalommal rendelkező szultáni kormánnyal szemben. A harmadik kongresszus Konstantinápolyban ült össze 1920. jan. 12-én, de előtte a képviselők elutaztak Kemálhoz Ankarába (Angóra), hogy megbeszéljék követeléseiket. Ezután ült össze a kongresszus, és szavazta meg a Nemzeti Paktumot, amire válaszul a britek megerősítették Konstantinápoly megszállását. Tavasszal a „nagy török nemzetgyűlés” a szultánt megfosztotta hatalmától, és egyedüli törvényes hata-

¹⁶Nem szabad számításra kívül hagyni azt, hogy Görögország fővárosa a XIX. században még csak egy kisváros: 1854-ben 6-10.000 lakosú, míg Konstantinápolyban ekkor 200.000-es görögség élt, és még 1896-ban, az első újkori olimpia idején is csak 120.000 Athén lakossága.

¹⁷Ezt a területet az első világháború után Görögországnak ígérték a nagyhatalmak, és már az 1920. augusztus 10-i sèvres-i béke aláírása előtt engedélyezték elfoglalását. A görög vezetés ezután felfüggesztette a hadműveleteket, és csak 1920 nyarán indította el újra, a görög–török háború kirobbanásakor.

lommá nyilvánította magát. A Nemzeti Paktum (Sivasi program) hat pontból állt¹⁸:

„1. Az Oszmán Birodalom területén az önrendelkezési jog elismerése ott, ahol a lakosság többsége arab. De a birodalom azon területei, ahol nem arab muzulmánok élnek (pl.: törökök, kurdok...), oszthatatlan határon belüli területek.

2. Ardahan, Karsz és Batum területének lakói – közel Kis-Ázsia keleti határához – népszavazással dönthetnek (ti. hovatartozásukról).

3. Önrendkezés Nyugat-Trákiának.

4. Garancia Konstantinápolyra és környékére a szorosok megnyitásával a világkereskedelem és a nemzetközi közlekedés előtt.

5. A kisebbségek jogainak kölcsönös tiszteletben tartása: azoknak, akik az Oszmán Birodalmon belül élnek, és azoknak is, akik muzulmánként a környező országokban élnek.

6. Teljes politikai és gazdasági függetlenség.”

A görög csapatok 1920 júniusában támadásba lendültek, és elfoglalták a stratégiai fontos Drinápolyt (Edirné) és Bursa városát, majd egy időre felfüggesztették a katonai cselekményeket. Közben az antant hatalmaknak sikerült a (már hatalommal nem rendelkező) szultánnal aláírni 1920. aug. 10-én a sèvres-i békét¹⁹, amit a kemalista erők visszautasítottak.

A Kemál vezette nemzeti ellenállás egyre szervezettebb formát öltött, és a görög sikerek után 1921 januárjában Ismet pasa İnönü közelében vereséget mért a görög csapatokra. (Ezért kapta meg később jelzőként az „Inönü” nevet; ahogy Kemál megkapta az „Atatürk”, a törökök atyja jelzőt.) A kemalisták sikerei két ellentétes hatást váltottak ki. Egyrészt Franciaország és Olaszország a megegyezést kezdte el keresni, és 1921 áprilisában e két ország végleg befejezte a harci cselekményeket, semlegességet vállalva a még folyó görög-török háborúban. Franciaország 1921 októberében kiűrtette megszállási övezetét és átadta a kemalistáknak, míg Olaszország 1922 áprilisában vonult ki

¹⁸Dimitri Kiciki i. m. 221. o.

¹⁹A sèvres-i béke nagyon szigorú volt Törökországra nézve: Trákiát és az égei-tengeri szigeteket megkapta Görögország, míg Szmirna környéke öt évre került Görögországhoz, majd népszavazás döntene hovatartozásáról. Örményország önálló lett, és megkapta Anatólia keleti tartományait is, a kurdok autonómiát kaptak. Szíria, Moszul és Libanon Franciaországé lett, Palesztina és Mezopotámia (Irak) pedig Angliáé. A szorosok nemzetközi ellenőrzés alá kerültek. Törökország hadseregét 50.000 főben maximálták, és jóvátétel fizetésére kötelezték az országot. A sèvres-i békeszerződésről: Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 217. o.

saját zónájából, lemondva elfoglalt török területeiről²⁰. Anglia számára viszont nagyon fontos volt pozíciója védelme, ám egy új háborút már nem kívánt vállalni. Így kapóra jött szövetségese, Görögország, aki vállalta a harcot, bár nem az angol pozíciókért, hanem a Nagy Eszme megvalósításáért. (Az esetleges 'Nagy-Görögország' megvalósítása csak erősítette volna Anglia közel-keleti befolyását, ezért Anglia támogatta a görög hadjáratot, bár inkább csak erkölcsileg.)

A döntő összecsapásra 1921. aug. 24-e és szept. 16-a között került sor a Szakarya folyónál, hetvenöt kilométerre Ankarától. A török győzelem azt jelentette, hogy Görögország véglegesen kudarcot vallott tervével, hogy elfoglalja Ankarát. 1922. szept. 9-e és 11-e között a görögök kiűrtették Szmírnát, és október 19-én a kemalista csapatok bevonultak Konstantinápolyba.

A lausanne-i béke

A békekonferencia 1922. nov. 21-én ült össze Lausanne-ban. (A sèvres-i és a lausanne-i béke által kialakított új határokat vö.: II/a, és III. térképek.) A török küldöttséget Ismet pasa (Kemál frissen kinevezett külügyminisztere) vezette, a görög küldöttség élén pedig Venizelosz állt. Nyolc hónap elteltével, 1923. július 24-én írták alá a békeszerződést: az „új” Törökország az egyik – Anglia, Franciaország, Olaszország, Japán, Románia, a Szerb-Horvát-Szlóven Királyság és Görögország a másik oldalról. A béke megváltoztatta a sèvres-i feltételeket:

Törökország megtarthatta Kelet-Trákiát Edirnével (mely területet a sèvres-i béke Görögországnak ítélte), a görög–török határ újra a Marica folyó lett; Törökország visszakapta Szmírna környékét; a sèvres-i békéhez képest délebbre húzták meg a szíriai határt; Görögország megtarthatta az égei-tengeri szigeteket, kivéve a Dardanellák kijáratánál lévő két szigetet (Imbrosz és Tenedosz, török nevükön Imbroz vagy Gökceada és Bozcaada), melyeket

²⁰Olaszország az 1915. április 26-i londoni olasz-angol-francia titkos szerződés alapján tartott igényt török területekre (Dél- és Délnyugat-Anatóliára), amit megerősített az 1916 márciusában aláírt Sykes-Pycot egyezmény. Ám ez az igény Wilson amerikai elnök állásfoglalásán megakadt, mely érvénytelennek ítélte a titkos szerződéseket. Erre válaszul Olaszország elhagyta a békekonferenciát, és partra szállt a kis-ázsiai Kóniában, hogy maga szerezzen érvényt területi követeléseinek. Ezt a helyzetet Venizelosz görög miniszterelnök használta ki, aki előterjesztette a békekonferencián a görög partraszállás tervezetét Szmírnában, amibe bele is egyeztek, mert így Olaszország terjeszkedését lehetett ellensúlyozni.

visszakapott Törökország. (A Dodekanéosz-szigetek pedig olasz kézen maradtak.); Eltörölték a kapitulációkat²¹.

Törökország számára azonban a legfontosabb az volt, hogy a béke elismerte egész Anatólia Törökországhoz való tartozását, a török szuverenitást minden csorbítása nélkül; tehát Kurdisztán és az örmény területek török részére is. Anatóliához már csak azért is ragaszkodnak különleges módon a törökök, mert e tájegység középső része az Oszmán-házi uralkodók törzsterülete volt a XIII. századtól. Törökországnak tehát – egyedül az első világháború veszteségei közül – sikerült a békeszerződés revíziója²², és csak egyetlen ponton nem sikerült a török igények teljesítése: a tengerszorosok kérdésében.²³

1923 januárjában aláírtak egy külön görög–török szerződést is Lausanneban: a kötelező görög–török lakosságcsere-egyezményt. (Az egyezmény szövegét ld.: I. forrás.) A lakosságcsere nem volt teljesen új megoldás a régóta húzódó ellentétek alatt. A Balkán-háborúk után már telepítettek át így kisebbségi lakosokat a másik országba²⁴, bár ilyen nagy arányú telepítésre eddig

²¹A kapituláció kereskedelmi egyezmény, mely kiváltságokat biztosít az adott országnak (pl. konzuli bíraskodási jog kereskedelmi ügyekben, 2%-os vám, stb.). Az első kapitulációt Franciaország kötötte az Oszmán Birodalommal 1536-ban, a XVII. század folyamán Angliának, Velencének és Hollandiának is sikerült ilyen előnyös szerződéseket kötnie.

²²Ebben nagy szerepe volt Olaszország és Franciaország kompromisszum-keresésének az Oszmán Birodalomhoz kapcsolódó külpolitikában, valamint Kemál Szovjet-Oroszországhoz fűződő viszonyának, ld. 13. o.

²³Több évszázadon keresztül az oszmán-török külpolitika állandóságának egyik fő eleme volt az, hogy a tengerszorosok birtoklásával ellenőrizni tudja az Európából Ázsiába vezető jelentős vízi utat. Kemál egyik célja is a szorosok függetlenségének a biztosítása volt. 1871-ben a londoni megállapodás szerint csak Oroszország és Törökország tarthat fenn hadihajókat a Fekete-tengeren, más országok hajói nem léphetnek át a szoroson. Ez az állapot 1918-ig állt fenn, de az 1920-as sèvres-i béke megnyitotta a Boszporuszt és a Dardanellákat, nemzetközi vízi úttá változtatva őket. Ezen az 1923-as lausanne-i béke sem változtatott, nem sikerült Törökországnak a szorosok feletti ellenőrzést visszaszerezni. 1936-ban azonban létrejön a montreux-i megállapodás, ahol Törökország visszakapja a szorosok feletti felségjogát. Ez egyben a kemáli külpolitika nagy sikere is, ráadásul a Balkán-paktum megkötése után két évvel sikerült ez. Vö.: Documenta Historica 8. szám: Boros Tamás: Dokumentumok az orosz-szovjet törökevekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére.

²⁴A Balkán-háborúk következtében felosztották az európai Törökország nagy részét, ezzel felborult a térség status quoja, és megváltozott a térség etnikai összetétele is. Az 1912–14 közti időszakban kb. 900.000 különböző nemzetiségű ember vándorolt a Balkán-félsziget országai között. (Vö: Jannisz G. Murelosz: Lakosságcsere a Balkán-háborúk másnapján: az első kísérlet a lakosság kicserélésére Görögország és Törökország között. In: A bucaresti szerződés és Görögország. Thessaloniki, 1990, 175–190. o.) Az első hullám még spontán menekülés volt a harci cselekmények helyszíné-

még nem került sor. Az egyezmény sok problémát vetett föl: pl. a kis-ázsiai ortodox keresztények közül sokan török-ajkúak voltak, míg a görögországi muzulmánok közül sokan görög-ajkúak, így nem beszélték azt a nyelvet, ahová betelepítették őket. A megállapodás szerint minden törökországi görögnek és görögországi töröknek el kell hagynia országát; bár voltak ún. „mentesített kategóriák”. Ilyennek számított a konstantinápolyi valamint az Imbrosz és Tenedosz szigetén élő görög származású lakosság (ez utóbbi két sziget ellenőrzi a Dardanellák bejáratát) – míg másik oldalról a görög(nyugat)-trákiai muzulmánok (törökök) maradhattak lakóhelyükön. Az Égei-tenger két partjáról 1912 és 1925 között zajló kivándorlás és kitelepítés volt a legragikusabb „eredménye” a két fél összecsapásának. Ebben a szűk 15 évben 1.290.000 görög hagyta el véglegesen Törökországot és telepedett le Görögországban (kb. 1.100.000 Lausanne előtt), míg 480.000 törököt kényszerítettek Görögország elhagyására és Törökországba távozásra (125.000 Lausanne előtt és 355.000 utána)²⁵.

Oroszországból és Bulgáriából is érkeztek görög menekültek új hazájukba, kb. 100.000-en. Görögország és Bulgária között hasonló folyamat játszódott le – bár sokkal kisebb arányban –, mint Görögország és Törökország között: menekülésként kezdődő és lakosságcsere-egyezmény megkötésével befejeződő népességmozgás 1918/19-ben és a húszas évek elején. Bulgáriát 30.000 görög (az egész görög kisebbség kb. 75%-a) hagyta el. Görögországból viszont kb. 50-70.000 bolgár menekült el, és kb. 50.000-et telepítettek át szervezeten Bulgáriába, tehát összesen több mint 100.000 bolgár költözött el ugyanabban az időszakban.²⁶

A Görögországba érkezett menekültek és kitelepítettek között magas volt a nők, az özvegyek és az árvák aránya, ami főleg a háború és az internálás eredménye. Sokan közülük egyáltalán nem is beszéltek görögül, csak törökül, vagy ha beszéltek is, akkor a Pontusz-vidéki dialektust, ami a Görög Király-

ról. A második szakasz a londoni (1913. május 30.) és a bukaresti béke (1913. augusztus 10.) aláírásával indult el, mert ezek a békék megváltoztatták a térség politikai térképét, új határokat alakítottak ki. Az új határok pedig a kisebbségek önkéntes kivándorlását indították el, „anyaföldjük” irányába. Végül a kisebbségek erőszakos kitelepítése következett, amit már politikai és katonai érdekek diktáltak. Ebben az utóbbi kategóriába tartozik a lakosságcsere-egyezmények nagy része is. Görögország és az Oszmán Birodalom 1914 májusában kötött ilyen jellegű egyezményt először, mely szerint a lakosság kicserélése önkéntes jellegű. Az első világháború kitörése miatt teljes végrehajtására nem került sor, a görög kisebbség üldöztetése oszmán területen – talán éppen ezért – tovább folyt.

²⁵Dimitri Kiciki i. m. 231. o.

²⁶Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam Kelet- Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998, 192. o.

ság (1924-től köztársaság) lakosainak csak nehezen volt érthető. Nagyfokú előítélettel is szembe kellett nézniük az őslakosok részéről. (Ehhez kapcsolható az újonnan érkezettek gúnyneve: „joghurttal keresztelkedettek”-nek²⁷ nevezték el őket, utalva arra, hogy a főzésnél milyen széles körben van elterjedve náluk a joghurt használata. Ugyanakkor a pejoratív jelző azt is kifejezi, hogy a korábban is görög területen élők szerint megkérdőjelezhető a kereszténységük.) Az Anatóliából érkezett görögök közül viszont sokan az Oszmán Birodalom nagyvárosaiból jöttek (pl. Szmirnából), ők a 'Régi Görögországban' lakókat nézték le, „vidékieknek” tartva őket.

Az új területre érkezettek beolvasztására irányuló törekvések komoly feszültséget okoztak a Balkán-háborúk éveitől kezdve, és a nemzeti megosztottság (meghasonulás) kialakulásához vezettek. A helyzet csak súlyosbodott a menekültek tömeges beáramlásával a görög-török háború éveiben, akiknek nagy része erős nosztalgiát érzett elhagyott országuk iránt, így több évtizednek kellett eltelnie, hogy véglegesen beilleszkedjenek a társadalmi vérkeringésbe.

Az új hazába települtek közül voltak, akik hoztak is magukkal valamilyen tőkét Kis-Ázsiából, ha mást nem is, üzleti/vállalkozói érzéküket, a gazdasági fejlődéshez szükséges dinamizmust. Az írók és költők érkezése (mint például Jorgosz Szeferisz), pedig komoly hatást fog gyakorolni az ország kulturális életére. (Ahogy a görög zenére is a Pireuszba érkező menekültek, akik egy új műfajt teremtenek meg: a hasapikoszt.)

A menekültek ilyen nagyarányú beáramlása és letelepülése 'Új-Görögországba' (Macedóniát és Nyugat-Trákiát szokták így nevezni, mert a szárazföldi területek közül ezek kerültek legkésőbb Görögországhoz: előbbi 1913-ban, utóbbi 1920-ban.) jelentősen megváltoztatta az ország társadalom-szerkezetét. A Görög-Macedóniában élő görögök, akik közvetlenül a Balkán-háborúk után még kisebbséget alkottak ezen a területen, már többségbe kerültek. Az 1928-as népszámlálás szerint, a (Görög-)Macedóniában élő lakosság fele menekült származású. Az első világháború végén a görögök kevesebb mint 20%-át alkották Nyugat-Trákia lakosságának, a népesség többsége itt muzulmán volt. A törökök kitelepülésével, és a betelepülőkkel kiegészülve, ez az arány 60% fölé emelkedett. (Vö.: IV. térkép)

Görögország etnikai összetételét tekintve a Balkán egyik leghomogénebb országává vált, ahol a muzulmán (főleg török), szláv makedón, vlah és albán származásúak aránya nagyon alacsony lett. Másrésztől, szinte az egész Kelet-Mediterráneum görög származású lakossága a görög állam határain belülre került, kivéve azt a kevés görögöt, akik Törökországban és Albániában alkot-

²⁷Richard Clogg i. m. 107. o.

nak kisebbséget; összlétszámuk kb. 100.000 fő. Jelentős görög lakosság az országhatáron kívül csak a Dodekanéosz-szigeteken és Cipruson él. A Dodekanéosz-szigeteken kb. 110.000 görög élt 1912 és 1947 közt olasz megszállás alatt.²⁸

Ciprus lakossága (az 1920-as népszámlálás szerint) 310.000 fő, melynek 80%-a görög. A sziget az 1878-as berlini kongresszus után került brit igazgatás alá az Oszmán Birodalomtól, majd 1914-ben Anglia annektálta – válaszul arra, hogy az Oszmán Birodalom csatlakozott a központi hatalmakhoz –, majd 1925-től brit koronagyarmattá vált.

A törökök sikerének csak az egyik magyarázata a kemalista forradalom győzelme, mely a modern eszméáramlatokra alapozta az államberendezkedést a Korán helyett, a nemzetre épített az iszlám helyett, egy modernizációs folyamatot indított el. A másik a nagyhatalmak politikájának megváltozása.

A nemzeti érdekek védelmére nagyon fontos szövetségest talált Törökország, Szovjet-Oroszországot, amellyel 1921. márc. 16-án „barátsági és testvériségi” egyezményt kötött²⁹. A szovjet kormány lemondott a cári kormány minden koncessziójáról és kapitulációs jogáról, kölcsöneiről és egyenlőtlen szerződéseiről, kötelezve magát, hogy a török nemzetgyűlés által el nem ismert megállapodásokat semmisnek tekinti. A szovjet–török együttműködés lehetősége a közös angol–ellenes érdekeltségből indult ki, és Törökország számára elég hamar gazdasági haszna is nyilvánvalóvá vált, ugyanis Oroszország nem csupán kölcsönöket adott, hanem emellett gépeket is szállított Törökországba.³⁰

A szovjet kormány számára fontos nemzetközi siker volt e szerződés, hiszen az első világháború után hiába állt a győztes oldalon, a bolsevik hatalomátvétel miatt nem ismerték el nagyhatalmi pozícióját, így külpolitikailag elszigetelődött. Ezen a helyzeten enyhíteni tudott, ugyanúgy, ahogy 1922-ben a másik kirekesztettel: Németországgal kötött rapallói szerződéssel. Török-

²⁸Olaszország – kihasználva az ifjútörök hatalomátvétel miatt bekövetkező belpolitikai változást, és az 1911-es marokkói válságot –, 1911 szeptemberében megtámadta az Oszmán Birodalmat, és elfoglalta Rodosz szigetét a Dodekanéosz-szal együtt. Így 1912 óta ideiglenes olasz megszállás alatt álltak a szigetek. Ez a státus 1919 májusában változott meg. Ekkor Görögország kis-ázsiai hadműveletei közben Venizelosz görög miniszterelnök titkos paktumot kötött Tittoni olasz miniszterelnökkel, melynek értelmében lemondott a szigetcsoportról, cserébe Olaszország elismerte Görögország területi igényeit Kis-Ázsiában. Végül csak a második világháború után, 1947-ben kerül Görögországhoz a terület.

²⁹Matuz József i. m. 218. o.

³⁰Törökországba eddig is sok nyersanyag, áru és pénzkölcsön érkezett; régebben Franciaországból, az első világháború alatt Németországból, Kemál alatt Oroszországból, majd Angliából, később pedig az USA veszi át ezt a szerepet.

ország pedig értékes szövetségeshez jutott, akire számíthatott a későbbiek folyamán is.

1921 végén a francia és az olasz kormány, a brit kormány ellen irányuló lépésként, elismerte az ankarai kormányt (tehát Kemált), csapataikat pedig visszavonták, kiürítve a sèvres-i békében nekik juttatott török területeket. Anglia elszigetelődött, és nem akart kockázatot vállalni egy újabb háborúval, így Görögország teljesen egyedül maradt katonai akcióiban, szövetséges nélkül, a pozícióit megerősített Kemállal szemben.

A LAUSANNE-I BÉKÉTŐL AZ 1930-AS GÖRÖG–TÖRÖK SZERZŐDÉSIG

Törökország a lausanne-i béke után

Törökországban a békeszerződés után: 1923. okt. 29-én kikiáltották a Török Köztársaságot, és haláláig, 1938-ig Musztafa Kemál töltötte be a köztársasági elnöki tiszteket. 1924-ben törvényt hoztak a kalifátus eltörléséről, és száműzték az Oszmán-házi uralkodócsalád összes tagját. Kemál vezetésével modernizációs folyamat indult el, melynek két jellegzetessége az „európaizálás” és a vallás (iszlám) háttérbe szorítása. A köztársaság hat alapeszmére épült, ez a kemáli program összefoglalása is.³¹

Az 1920-as években kiépítették a korszerű, egységes világi oktatási rendszert, megszüntetve a kettős nevelést (vallási, világi). Feloszlatták a dervis-rendeket, majd 1928-ban megszüntették az iszlám államvallás-jellegét. Ugyanebben az évben térnek át az arabról latin írásra, ami mindenki számára könnyebben tanulható. Az „európaizálás” a mindennapi élet területén is jelentkezett: a vasárnap munkaszüneti nap lett, áttértek az európai időszámítási rendszerre és eltörlték a többnejűséget. 1924-ben bevezették az általános választójogot a 18 év feletti férfiakra, majd 1934-ben kiterjesztették azt a nőkre is. Kemál Törökország elismert vezetője lett.

A valóságban persze Törökországnak is szembe kellett nézni komoly problémákkal. Ezek közül az egyik, hogy a nemzeti mozgalom azért jelentkezett ilyen későn, mert a török, az Oszmán Birodalom egyik legelmaradottabb gazdasági és társadalmi fejlettségű népe volt. A '20-as években a mezőgazdaságból élt a lakosság több mint 90%-a, iparral csak 5% foglalkozott, és írástudatlan volt a lakosság 90%-a³². Ráadásul a görögök kitelepítésével a társadalom gazdaságilag legfejlettebb rétege hagyta el Törökországot. Az elengedhetetlenül szükséges reformok bevezetése – a modernizáció –, nem ment egyszerűen. A problémát az okozta, hogy a szélesebb társadalmi rétegek, éppen elmaradottságuk – és megmerevedett, elavult társadalom-struktúrájuk – miatt, nem érezték(érezhették) a változtatás szükségességét, elítélték a reformokat,

³¹Ez a hat elv: Nacionalizmus (birodalmiság helyett nemzeti elv), Republikanizmus (monarchia helyett köztársaság), Popularizmus (népiesség, népfelség elve), Szekularizmus (vallás visszaszorítása, elválasztása az államtól), Etatizmus (állampártiság, az állam sokoldalú kezdeményező és szervező szerepe a reformok terén), Revolucionizmus (átalakulás forradalmi útjén).

³²Katus László: Musztafa Kemál Atatürk. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 146-148. o.

mert a változtatást látták csak bennük. Kemál érdeme, hogy a sèvres-i béke és a görög hadjárat ellen, a nemzeti integritás érdekében mozgósított társadalmi lendületet sikerült a belpolitikai-társadalmi átalakulás irányába terelnie.

Ugyanakkor az átalakulással együtt erősödött a reformokkal szembeni ellenállás. Ez két oldalról nyilvánult meg: egyrészt az iszlám vallási hierarchia részéről, mert a vallási vezetők kiszorultak a politikai életből Kemál reformjai miatt. Ők főleg az írástudatlan és nagyon vallásos falusi lakosságra támaszkodhattak. Másrészt a Néppárton (a Néppártot Kemál alapította 1923 nyarán) belül is kialakult egy ellenzék, melynek tagjai nem a reformokat, hanem az átalakulás ütemét (gyorsaságát) kifogásolták. 1924 őszére nyílt szakadás következett be: mintegy 30 képviselő (Ali Fuad, Kiazim Karabekir és néhány további befolyásos politikus) kilépett a Néppártból, és új pártot alapított Köztársasági Haladó Párt néven. A helyzet 1925 elején tovább romlott, amikor felkelést robbantottak ki az Anatólia keleti részén élő kurdok. A felkelés leverése után a kormány határozottan fellépett az ellenzékkel szemben is, és 1925 nyarán feloszlatták a Haladó Pártot. Törökországban továbbra is egy párt, a Kemál vezette Néppárt maradt az egyetlen komoly politikai erő.³³

Összességében, annak ellenére, hogy Törökország a vesztes oldalon állt 1918-ban, és rákényszerítették a sèvres-i békét, megszilárdult az ország helyzete, és a belső stabilitás lehetővé tette a gazdasági fejlődést is.

Ezzel együtt külpolitikai helyzete is erősödött. Szerepe volt ebben Kemál kiegyensúlyozott politikájának, mely a fennálló határok békés védelmén alapult.

Kemál célja a háború elkerülése, és az esetleges problémák békés (diplomáciai) tisztázása mellett jó kapcsolat fenntartása a szomszédos országokkal, főleg Oroszországgal, Bulgáriával és Görögországgal. Bármilyen furcsán hangzik, hosszabb távon a görög-török (kikényszerített) lakosságcsere-egyezmény is ebbe az irányba mutat azzal, hogy a két ország legnépesebb kisebbségét telepítette ki, és hozott így létre homogén nemzetállamokat.

³³Kemál 1930 nyarán megpróbálkozott egy „ellenzéki liberális” párt létrehozásával, hogy ne legyen egypártú a török politikai élet. Nem koronázta siker a nyugati típusú ellenzéki párt létrehozását, mert az egykori vallási vezetők és a falusi lakosság a kalifátus visszaállítását várta az ellenzékétől, így pár hónap után feloszlatták a Szabad Köztársasági Pártot.

A lausanne-i béke belpolitikai következményei Görögországban

Görögországban éppen ellenkezőleg alakult a belpolitikai helyzet: az instabilitás irányába. Az elhúzódó háború miatt a görög gazdaság teljesen kimerült, így a világháború utáni sikertelen hadjáratnak messzeszemű következményei lettek. Hatása a második világháborúig kimutatható a görög politikai életben, a nemzeti érzések(érzelmelek)ben pedig mind a mai napig jelen van.

1,3 millió görögnek kellett kitelepülnie Törökországból Görögországba (ahol az összlakosság ekkor még csak 5 millió volt), akik a hatalmon lévő pártot tartották felelősnek személyes tragédiájukért, és kötelezték el magukat véglegesen a másik politikai pólushoz.

Venizelosz hosszas (majdnem kétévi) párizsi tartózkodás után tért haza, a már aláírt, és Görögország számára nagy ígéretekkel tartalmazó sèvres-i békével. A választásokat 1920 novemberére tervezte, nagy győzelemre számítva. Ám távolléte alatt jelentősen megnőtt ellenzéke, egyrészt az elhúzódó háború megpróbáltatásai, másrészt Venizelosz belpolitikai botrányai miatt. Bonyolódott a helyzet október 25-én, mikor a nemrég megválasztott Sándor király vérmérgezésben elhunyt.³⁴ Konsztantin ex-király másodszülött fia, Pál herceg nem akarta elfoglalni a trónt, így a volt király visszatéréseével a választások Konsztantin és Venizelosz vetélkedését hozták, ahogy az 1910-es években is. A választás a királpártiak győzelmével ért véget.³⁵ Ezek után Venizelosz lemondott, mert nem rendelkezett a kormányalakításhoz szükséges bázissal, és elhagyta az országot. Az 1920 decemberében megtartott népszavazás egyértelmű eredményt hozott: 99% szavazott a király visszatérése mellett. Konsztantin király a kormány élére Dimitrisz Gunariszt nevezte ki, akinek nem volt más választása, mint a kis-ázsiai hadjárat folytatása. Így a monarchisták voltak hatalmon a kis-ázsiai katasztrófa idején, és a közel másfélmillió menekült szinte kivétel nélkül őket tartotta bűnbaknak, és lett Venizelosz-párti. Ez az ország lakosságának negyedét jelentette, ami már politikailag is befolyásolta a párt működését. Az új lakosság nagy részét Macedóniába és Nyugat-Trákiába telepítették le (tömbökben), ezzel az etnikai arányok itt is a görögök javára változtak meg, valamint az ország fővárosába, Athénba. Athén népessége ekkor ugrott meg nagymértékben, és innentől lehet folyamatos fejlődéséről be-

³⁴Egyik kedvenc majma harapta meg, majd elfertőződött a seb.

³⁵A választásokon 340.000 szavazatot kapott a Monarchista párt, míg a Venizelosz vezette Liberális Párt 300.000 szavazatot könyvelhetett el. Ez azt jelentette az érvényben lévő mandátum-elosztási rendszerben, hogy a Liberális párt csak 120 helyet kapott a parlament 370 képviselői helyéből. Ld.: Barbara Jelavich: A Balkán története II. Osiris Kiadó- 2000, Budapest, 1996, 155. o.

szélni. A kétpólusú görög politikai élet pedig már földrajzi megosztottságot is mutat.

A Venizelosz-pártiak (Köztársaság-pártiak) bázisa főleg Észak-Görögország (a kis-ázsiai menekültek miatt), tehát Macedónia és Trákia; valamint Kréta. (Venizelosz Krétán született, és a családi politikai dinasztiák még ekkor is fennálltak, a XIX. századi kliens-patrons viszony modernebb változatként, így a krétai lakosság kb. 90 %-a Venizelosz-párti.)

A Venizelosz-ellenes tábor (monarchisták, a király és köre) bázisa leginkább a Peloponnészosz-félsziget és Közép-Görögország (ezt a területet „Régi-Görögországnak” is nevezik, mert ez a terület lett először független, míg Észak-Görögország az „új-vidék”). (Vö.: I. térkép)

A fenti megosztottság a második világháborúig így is maradt. A végleges szakítást erősítette az, hogy a Venizelosz-pártiak Konsztantin királyt tekintették a kis-ázsiai katasztrófa első számú felelősének, és 1922-ben Plasztirasz ezredes vezetésével Forradalmi Katonai Bizottság vette át a hatalmat. (Az ezredes egészen az '50-es évekig fontos szerepet játszott a görög politikai életben.) Konsztantin király lemondott a trónról fia, György javára, de a tényleges hatalom a Forradalmi Bizottság (Plasztirasz) kezében volt. Ez volt az első katonai beavatkozás a politikai életbe, ami a két világháború közti időszak egészére jellemző lett.

A csatlódottság és a vereség miatt érzett harag vezetett oda, hogy szinte elkerülhetetlen volt valamilyen bűnbak felkutatása belföldön is (amellett, hogy a nyugati hatalmak cserbenhagyták Görögországot, így felelősek a kis-ázsiai tragédiáért). Ez az ún. „hatok peré”-ben érte el a csúcspontját (a per 1922 novemberében folyt le), ahol hazaárulás vádjával kivégezték a Monarchista Párt vezetőinek egy részét, pl.: Hadzanesztisz tábornokot, a kis-ázsiai haderő főparancsnokát, és Dimitrisz Gunarisz ex-miniszterelnököt. A „hatok pere” felszínre hozta, hogy mekkora gyűlölet van a Venizeloszt támogatók és az őt ellenzők között, megmérgezve a politikai légkört mintegy húsz évre. A Plasztirasz-puccs a katonaság és a kis-ázsiai menekültek nyomására történt, a „felelősek” megbüntetésére: a lejáratott katonaság presztízavesztését próbálta így korrigálni.

A lausanne-i béke megkötése után a legfontosabb kérdés az volt, hogy Görögország monarchia vagy köztársaság legyen. A '23 decemberi választásokon a monarchistákat tömörítő Néppárt nem vett részt, hogy ne élezze tovább a feszült belpolitikai helyzetet. Így ismét a venizelista Liberális Párt nyert, a parlament kikiáltotta a köztársaságot. (György királyt száműzték, '24 tavaszán pedig a népszavazás 70%-os eredménnyel jóváhagyta a köztársaságot.)

Jellemző a kaotikus állapotokra, hogy Venizelosz háromheti miniszterelnöksége után lemond, és külföldre távozik (holott ő köztársaság-párti, de el-

lentétbe került saját pártjával is), és csak 1928-ban tér vissza a görög politika színpadára. 1924 és 1928 között instabil időszak jellemzi Görögországot: négy év alatt 11 miniszterelnök váltja egymást, és ugyanennyi katonai puccs zajlik le. Ez nagyrészt a kisázsiai katasztrófa és a külpolitikai elszigeteltség eredménye. Venizelosz újbóli miniszterelnöksége alatt (1928-tól 32-ig tölti be újra ezt a tisztséget) stabilizálódik csak a helyzet, a külpolitikai irányváltással együtt.

Tehát míg 1918/19-ben Görögország győztes állam volt nagy ambíciókkal, Törökország pedig a teljes összeomlás szélén állt; öt év elteltével szinte fordított a helyzet: Görögország belpolitikai krízis él át, az új Török Köztársaság viszont stabilizálta nemzetközi helyzetét is.

Az 1930-as görög–török barátsági szerződés

A görög–török kapcsolatokat a lausanne-i szerződésnek sem sikerült rendeznie, sőt több kérdés nyitott maradt a békeszerződés megkötése után is, mint a ki nem cserélt kisebbségek státusának kérdése és a kicserélt lakosság kárpótlása. A két ország között feszült volt a viszony, ami 1926-ban csak romlott, mikor a török kormány jogfosztó intézkedéseket hozott a konstantinápolyi kisebbség ellen. Görögországnak ekkor Jugoszláviával és Bulgáriával sem volt jobb a kapcsolata, ugyanis mindkét ország területszerzésre törekedett Macedóniában és Trákiában, kihasználva a görög kormány instabilitását.

Olaszország már Mussolini 1922-es hatalomra jutásától kezdve nyíltan hangoztatta igényét a Földközi-tenger keleti medencéjében, és 1926 novemberében megkötötték az albán–olasz barátsági szerződést. Ezt követően az olasz gazdasági és politikai befolyás egyre jobban érvényesült Albániában.³⁶ A balkáni olasz aktivitás a görög kormányt is cselekvésre ösztönözte. Görögország helyzetét Venizelosz próbálta meg rendezni, mikor 1928-ban újra (utoljára) miniszterelnökké nevezték ki. Szakított a külpolitikai passzivitással, kezdeményezőként lépett fel, és igyekezett egyrészt Olaszországhoz, másrészt Törökországhoz közeledni. (Az előbbi egyben a francia–orientált külpolitikával való szakítást is jelentett.)

Bár a lausanne-i békeszerződés függelékeként szereplő, a lakosság kicserélésére vonatkozó egyezmény második paragrafusa szerint nem cserélhetők

³⁶Ez a befolyás csak nőtt 1927-ben, mikor Albánia védelmi egyezményt írt alá Olaszországgal. Az egyezmény felhatalmazta Rómát, hogy amennyiben támadás éri Albániát, beavatkozzon.

ki azok a görögök, akik 1918. október 30-án Konstantinápolyban voltak letelepedve, ám a görög és a török kormány eltérően interpretálta a 'letelepedett' szót. Ebben az ügyben a Hágai Nemzetközi Bíróság 1925. februárjában határozatot hozott, mely szerint letelepedettek azok, akik 1918. október 30-án illetve 1923. januárjában, Konstantinápolyban vagy Nyugat-Trákiában állandó tartózkodási szándékkal laktak. A döntés után újraindultak a tárgyalások a két ország között, és 1927. március 19-én a lakosság kicserélésére felállított vegyes bizottság határozatot fogadott el: letelepedett az, aki Konstantinápolyban lakik, és bizonyítani tudja, hogy 1918-ban is ott lakott. A görög fél még a határozat elfogadása előtt tiltakozást nyújtott be, arra hivatkozva, hogy a bizottság spanyol elnöke túlságosan is a törököket pártolta. A török kormány viszont magával a határozattal nem értett egyet, mert csak azokat tekintené letelepedetteknek, akik ott is születtek. Így komoly ellentét alakult ki a két ország között, ami a tárgyalások elhúzódásához vezetett. A megegyezés végül hosszabb vajúdnás után, 1930. június 11-én Ankarában született meg, mikor sikerült a lakosságcserével kapcsolatos kérdéseket tisztázni. Ezt egy görög–török kereskedelmi szerződés aláírása követte, majd 1930. október 30-án a görög–török barátsági, semlegességi és döntőbíróági szerződés aláírása.

Az egyezmény megkötése mérföldkönek számít, mert az addigi sérelmek lezárásával, az ellenségeskedés beszüntetésével, reális esély alakult ki a két ország közötti szorosabb együttműködésre. (Más kérdés, hogy a közeledés miatt élesen bírálta Venizeloszt hazájában, mert a közvélemény szerint túl nagy és egyoldalú engedményeket tett.) Ugyancsak a két ország közötti közeledés egyik állomása volt 1930. novemberében a görög miniszterelnök látogatása az ökumenikus pátriárkánál. Ez volt az egyedüli érintkezése a törökországi görögökkel, hiszen az egyházfőt tekintették a görög kisebbség reprezentánsának. A pátriárka nagy gonddal készült a kormányelnök fogadására, üdvözlési beszédében pedig burkoltan összefoglalta, milyen eredményeket vár az ottani görögség Venizelosz látogatásától. Venizelosz azonban nem az alkalomnak megfelelő öltözkében jelent meg – szinte egyszerű turistaként –, majd mikor a pátriárka belekezdett beszédébe a görög kisebbségről, a miniszterelnök behívott két török diplomatát. Ezek után a találkozó röviden be is fejeződött. Ennek ellenére a kapcsolatok normalizálódni látszottak, amit az 1931-től elinduló Balkán-uniós tárgyalások is mutattak.

Az 1930-as barátsági és semlegességi szerződés jelentősége tehát az volt, hogy egy régóta húzódó ellenségeskedés végére tett pontot, és megteremtette a feltételeit egy hosszú távú együttműködésnek a két szomszédos ország között. Ennek az együttműködésnek már négy évvel később kézzelfogható eredménye született: az 1934-es Balkán-paktum. Így az ellenségeskedés időszaka után a '30-as évek a közeledés időszakát hozták el, egészen a második világháború kitöréséig.

BIBLIOGRÁFIA

- Clogg, Richard: Görögország vázlatos története 1770–1990. Isztoritisz, Athén, 1995.
- Desihangir, Fehmi: A Török Köztársaság fél évszázada. Kossuth Kiadó, Budapest, 1974.
- Diószegi István: A hatalmi politika másfél évszázada. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1994.
- Hrisztoforosz, Atanasziu: Az újkori Görögország története. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.
- Jelavich, Barbara: A Balkán története I.-II. Osiris–2000 Kiadó, Budapest, 1996.
- Katus László: Musztafa Kemál Atatürk. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- Kerekesházy József: Az igazi Kemál. Terebess Kiadó, Budapest, 2000.
- Kerekesházy József: Az utolsó szultán. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. Kiadása, Budapest, 1940.
- Dimitri Kiciki: Összehasonlító görög–török történelem a XX. században. Estia, Athén, 1990.
- Matuz József: Az Oszmán Birodalom története. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- Niederhauser Emil: Forrongó félsziget. Kossuth, Budapest, 1972.
- Niederhauser Emil: Balkáni határváltozások. In.: História 1982/4–5. sz.
- Niederhauser Emil: A két Balkán-háború és előzményei. In.: A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999.
- Ormos Mária: Az európai biztonság kérdései a két világháború között. Tankönyvkiadó, Budapest, 1972.
- Ormos Mária – Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren. Osiris, Budapest, 1998.
- Palotás Emil: A legyőzött ellenáll. Törökország 1918 után. In.: História 1988/2–3. sz.
- Pándi Lajos: Köztes–Európa 1763–1993. Osiris, Budapest, 1997.
- Politisz, Jánisz: Az újkori Görögország története. Gondolat Kiadó, Budapest, 1966.
- Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam Kelet- Közép- és Délkelet-Európában a 19. és 20. században. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.
- Sávoly Mária: Athéni menetelés, Kossuth Kiadó, Budapest, 1984.
- Sztefanosz Caparasz: Száz év háborúskodás Görögország–Törökország között 1900–2000-ig. Nea Sinora, Athén, 1999.

Görögország területi növekedése 1821 és 1920 között.

In: Barbara Jelavich: A Balkán története I., Osiris–2000 Kiadó, Budapest, 1996, 197. o.

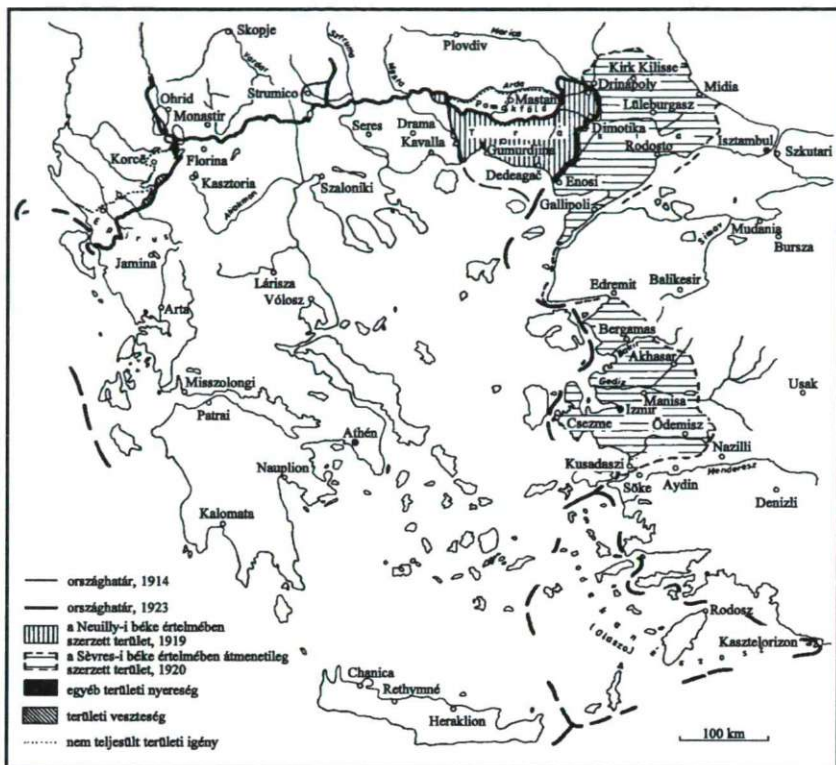

Törökország a Sèvres-i békeszerződés (1920) után

Török–görög háború 1920–1922

In: Világtörténet. Springer Kiadó, Budapest, 1992, 444. o.

Görögország határváltozásai 1914 és 1923 között.
 In: Pándi Lajos: Köztes-Európa, Osiris Kiadó, Budapest, 425. o.

Macedónia görög származású lakosságának százalékos aránya
1912-ben és 1926-ban.

In: Pándi Lajos: Köztes-Európa, Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 321. o.

SZERZŐDÉS ÉS JEGYZŐKÖNYV A TÖRÖK ÉS GÖRÖG LAKOSSÁG KICSERÉLÉSÉRŐL

Aláírva 1923. január 30-án.³⁷

A Nagy Török Nemzetgyűlés Kormánya és a Görög Kormány megegyezett a következő feltételekben:

1. cikkely

1923 május 1-től fogatosítja a török területen letelepedett görögkeleti felekezetű török állampolgárok, és a görög területen letelepedett muzulmán vallású görög állampolgárok cseréjét.

Ezek a személyek nem települhetnek vissza Törökországba – vagy ennek megfelelően Görögországba – a Török Kormány, – vagy ennek megfelelően a Görög Kormány – engedélye nélkül.

2. cikkely

Az első cikkely nem tartalmazza a cseréjét:

A, a konstantinápolyi görög lakosoknak;

B, a nyugat-trákiai muzulmán lakosoknak.

Konstantinápolyi görög lakosnak tekintendő minden olyan görög, aki már 1918. október 30-án, az 1912-es törvény által meghatározott Konstantinápoly Megye körzetében volt letelepedve.

Nyugat-trákiai muzulmán lakosnak tekintendő minden olyan muzulmán, aki az 1913-as bukaresti szerződés által meghatározott országhatártól keletre fekvő területen él.³⁸

³⁷A szerződés forrása: A lausanne-i békeszerződés megsértései. Az imbroszi, tenedoszi, konstantinápolyi és kelet-trákiai menekültek egyesületének kiadványa, Komotini, 1993, 18. o.

³⁸Ti. Nyugat-Trákiában, mely terület 1919-től Görögország része.

BARÁTSÁGI, SEMLEGESSÉGI, MEGBÉKÉLÉSI VALAMINT A FELMERÜLŐ JOGVITÁK VÁLASZTOTT BÍRÓSÁG ELÉ TERJESZTÉSÉRE VONATKOZÓ SZERZŐDÉS³⁹

A Hellén Köztársaság Elnöke és a Török Köztársaság Elnöke, akik minden körülmények között a megbékélés és az egyetértés politikáját kívánják szorgalmazni, igyekezvén ily módon hozzájárulni az általános béke megteremtéséhez, és akik a Görögország és Törökország között felmerülő vitás kérdéseket a Nemzetközi Közjog legmagasabb rendű elvei szerint próbálják rendezni, elhatározták, hogy Szerződésben rögzítik közös szándékukat, s ezt a Szerződést az alábbi, általuk teljhatalommal felruházott diplomáciai tisztségviselők aláírásukkal hitelesítik.

A Hellén Köztársaság elnöke. [Ti. Alexandrosz Zaimisz – B. Á.]

Öexcellenciája ELEFTERIOSZ K. VENIZELOSZ úr,

a Minisztertanács elnöke.

Öexcellenciája ANDRE MICHALAKOPULOSZ úr,

a Minisztertanács alelnöke, külügyminiszter.

A Török Köztársaság elnöke. [Ti. Musztafa Kemál – B. Á.]

Öexcellenciája ISMET PASA,

A Minisztertanács elnöke, Malatya országgyűlési képviselője.

Öexcellenciája Dr. TEVFRIK RÜSTÜ BEY,

Külügyminiszter, Izmir országgyűlési képviselője.

Akik miután kinyilvánították, hogy a teljes körű felhatalmazás mindkét fél részéről a törvénynek megfelelő formák között történt, az alábbi rendelkezések létrehozásában állapodtak meg:

1. cikkely

A magas rangú Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy semmiféle olyan politikai vagy gazdasági jellegű megállapodást nem kötnek másokkal, és semmilyen olyan politikai szövetségben nem vesznek részt, amely valamelyik szerződő fél ellen irányul.

³⁹A szerződés szövegét Moldoványi János magyar királyi követ küldte Athénból 1931. április 22-én, Károlyi Gyula külügyminiszternek. Moldoványi az április 15-i 96. számú görög kormányközlönyben publikált görög és francia nyelvű, 1930. október 30-án aláírt dokumentumot eredeti megjelenési formájában, kommentár és magyarázó szöveg nélkül továbbította a külügyminiszternek.

2. cikkely

Abban az esetben, ha a magas rangú Szerződő Felek valamelyikét békés magatartása ellenére egy vagy több hatalom részéről agresszió érné, a másik Fél kötelezi magát arra, hogy a konfliktus fennállásának teljes ideje alatt megőrzi semlegességét.

3. cikkely

A magas rangú Szerződő Felek kötelezik magukat arra, hogy minden olyan vitás kérdésben, amely megosztaná őket, és amelyet szokványos diplomáciai úton nem tudnak rendezni, alávetik magukat a 7–19. cikkelyben részletezett békéltető eljárásnak. Ha a békéltető eljárás nem járna sikerrel, jelen Szerződés 20–23. cikkelyének megfelelően bírói szabályozás lép életbe, hacsak a Felek nem egyeznek meg abban, hogy az 1907. október 18-án kelt „Egyezmény a nemzetközi konfliktusok békés rendezéséről” 55. és azt követő bekezdései szerint felállított döntőbíróshoz fordulnak, vagy bármilyen a két állam között már meglévő egyezményben foglaltak szerint járnak el.

4. cikkely

Az előző cikkely rendelkezései nem alkalmazhatók azokra az esetekre, amelyek a magas rangú Szerződő Felek között jelenleg fennálló szerződések alapján az egyik fél illetékességi körébe tartoznak, sem a felségjogra [Ti. az égi-tengeri felségjogokra – B. A.] vonatkozó kérdésekre. A felségjog kérdéseiben bármelyik Félnek jogában áll írásbeli nyilatkozat formájában döntést hozni, a másik Fél vitás esetben a kérdés eldöntése érdekében független bíróság döntését kérheti, vagy az állandó Nemzetközi Bírósághoz fordulhat.

Az előző cikkely rendelkezései a jelen Szerződés keletkezését megelőző időből származó, s ily módon a múltra vonatkozó nézetkülönbségek esetében ugyancsak nem alkalmazhatók.

5. cikkely

Azokat a vitás kérdéseket, amelyek rendezéséhez más, a peres Felek közötti hatályos egyezmények szabályozta különleges eljárás szükségeltetik, ezen megállapodások rendelkezéseinek megfelelően oldják meg.

6. cikkely

Amennyiben olyan vitás kérdés merül fel, melynek tárgyában valamelyik Szerződő Fél belső törvénykezése értelmében a bírói vagy közigazgatási hatóságok az illetékesek, ez a Fél felvetheti, hogy a vitás kérdések rendezésében a jelen Szerződésben foglalt eljárásokat alkalmazzák mindaddig, amíg az illetékes hatóság méltányos időn belül végleges döntést nem hoz.

Az a Fél, amely ebben az esetben is a jelen Szerződésben foglaltak szerint kíván eljárni, köteles ezt a szándékát a fent említett döntés megszületését követő egy éven belül a másik Fél tudomására hozni.

7. cikkely

Ha a Szerződő Felek egyikétől ilyen irányú kérés érkezik a másik Félhez, állandó Békéltető Bizottságot kell létrehozni a jelen Szerződés ratifikálását követő hat hónapon belül.

1. A bizottság öt tagból áll. Közülük egyet-egyet a két Szerződő Fél jelöl ki saját országa polgárai közül. A további három bizottsági tagot közös megegyezéssel választják ki más országokból. Mindhármuknak különböző nemzetiségűeknek kell lenniük, s a Felek egyikének a területén sem rendelkezhetnek állandó lakhellyel, és nem állhatnak ott szolgálatban. A három semleges tag közül választják ki a Felek a Bizottság elnökét. Ha a Felek az Elnök személyéről nem tudnak megegyezni, sorsolással döntenek el, hogy melyikük lesz az Elnök.

2. A tagok megbízása három évre szól és újraválaszthatók. A közösen kinevezett tagok megbízatásuk ideje alatt a Felek beleegyezésével helyettesíthetők.

Az eljárás megkezdéséig bármelyik Félnek jogában áll az általa kinevezett bizottsági tag nevében és helyett eljárni.

3. Haláleset, lemondás vagy bármilyen más akadályoztatás esetén a Felek a jelölésben rögzített módon a megüresedett helyet a lehető legrövidebb időn belül igyekeznek betölteni.

8. cikkely

Ha valamelyik vitás kérdés felmerülésekor a Felek által felállított állandó Békéltető Bizottság nem létezik, a vitás ügy kivizsgálására különleges Békéltető Bizottságot kell létrehozni az egyik Félnek a másikhoz intézett ez irányú kérésétől számított három hónapon belül. Amennyiben a Felek másképp nem határoznak, a jelölések módjára vonatkozóan az előző cikkely rendelkezései az irányadók.

9. cikkely

Ha a közösen kijelölendő bizottsági tagok jelölése a 7. és 8. cikkelyben rögzített határidőn belül nem történik meg, a szükséges kinevezéseket egy a felek által közösen kiválasztott harmadik Állam hajtja végre. Ha a Feleknek ez ügyben nem sikerül megegyezniük, mindkét Fél megjelöl egy-egy Államot, és a kinevezéseket ez a két kiválasztott Állam közösen végzi. Amennyiben három hónapos határidőn belül a két kiválasztott Állam nem tud egyezségekre jutni, mindegyikük felterjeszti a szükséges számú saját jelöltjeit, amelyek közül végül sorsolással döntenek.

10. cikkely

A Békéltető Bizottság a két Fél közös megegyezésével az Elnökhöz intézett beadvány alapján hívható össze. Közös megegyezés híján a beadványt bármelyik Fél egyedül is előterjesztheti.

A beadvány röviden tartalmazza a vita tárgyát, majd felkéri a Bizottságot arra, hogy tegyen meg minden szükséges intézkedést a békés megegyezés megszületése érdekében.

Amennyiben a beadványt csak az egyik Fél nyújtotta be, a megszületett döntést haladéktalanul a másik Fél tudomására kell hoznia.

11. cikkely

Legkésőbb 15 nappal azután, hogy az egyik Fél a Békéltető Bizottság elé vitt egy vitás ügyet, a saját maga által a bizottságba delegált tagot bármelyik [ti. Fél – B. Á.] helyettesítheti egy, az adott témában járatosabb személlyel. Ezt a szándékát azonban haladéktalanul a másik Fél tudomására kell hoznia. A másik Félnek ezen értesítés kézhezvételétől számított 15 nap áll rendelkezésére, hogy maga is hasonlóképpen cselekedjen.

12. cikkely

A Békéltető Bizottság – ha a felek máshogy nem határoznak – a bizottság Elnöke által megjelölt helyen ülésezik.

13. cikkely

A Békéltető Bizottság feladata a vitás kérdések megvilágítása; e célból kötelessége minden a tárgyra vonatkozó hasznos információt begyűjteni, s törekednie kell a Felek összebékítésére.

Az ügy vizsgálatát követően a Bizottság a vita rendezésére vonatkozó javaslatait jelentésben rögzíti.

14. cikkely

A Békéltető Bizottság maga folytatja le az eljárást, amelynek minden esetben érdemi tárgyalás alapján kell megtörténnie, figyelembe véve – hacsak a Bizottság egyhangúlag másképp nem határoz – az 1907. október 18-i Hágai Egyezmény III. fejezetének a nemzetközi konfliktusok békés megoldására vonatkozó rendelkezéseit.

15. cikkely

A Békéltető Bizottság ténykedései csak abban az esetben hozhatók nyilvánosságra, ha a Bizottság a Felek közös jóváhagyása mellett a nyilvánosságra hozatal mellett dönt.

16. cikkely

A Feleket a Békéltető Bizottságban olyan megbízottak képviselik, akiknek a feladata, hogy közvetítő szerepet töltsenek be a Felek és a Bizottság között; ezen kívül támogatásul magukkal hozhatnak erre a célra saját maguk által választott jogtanácsosokat és szakértőket, továbbá kérhetik bármely olyan személy meghallgatását, akinek tanúskodását az ügyben hasznosnak tartanák.

A Bizottság szóbeli magyarázatot kérhet a két Fél képviselőitől, jogtanácsosaitól és szakértőitől, valamint minden olyan személytől – amennyiben ezt saját kormánya támogatja –, akinek a megjelenését hasznosnak ítélné.

17. cikkely

A Felek kötelezettséget vállalnak, hogy segítik a Békéltető Bizottság munkáját, vagyis a lehető legtöbb hasznos dokumentumot és információt a Bizottság rendelkezésére bocsátják, és minden birtokukban lévő eszközzel megpróbálják lehetővé tenni, hogy a tanúk és szakértők beidézése és meghallgatása, valamint a helyszínrre való kiszállás saját területükön és saját törvénykezésüknek megfelelően történjék.

18. cikkely

A Békéltető Bizottság, attól a naptól számított négy hónapon belül, amikor a vitáról értesülést szerzett, jelentést készít, hacsak a Felek meg nem állapodnak a határidő meghosszabbításában.

E jelentést egy példányát mindkét Fél megkapja.

A jelentés sem a tények ismertetése, sem a jogi indoklás és a következmények vonatkozásában nem tekinthető döntőbíróági ítéletnek.

19. cikkely

A Békéltető Bizottság megszabja azt a határidőt, amelyen belül a feleknek nyilatkozniuk kell a Bizottság jelentésében szereplő rendezési javaslatokról. Ez a határidő nem haladhatja meg a három hónapot.

20. cikkely

Az eljárás tényleges időtartama alatt, a közös megegyezéssel kiválasztott megbízottak, a Felek által közösen megalapított összegű juttatásban részesülnek, melyet a Felek egyenlő arányban fizetnek. A Bizottságba saját maga által delegált tagjának tiszteletdíját azonban mindkét Fél maga állapítja meg és fizeti.

A Bizottság működése során felmerült általános költségeket a két Fél közösen viseli.

21. cikkely

Ha a Bizottság ajánlásait a Felek nem fogadják el, a Bizottság jelentésében szereplő határidőn belül bármelyik Fél kérheti, hogy az ügyet az Állandó Nemzetközi Bíróság elé terjesszék.

Abban az esetben, ha a Bíróság álláspontja szerint a vitás ügy nem jogi természetű, a Felek beleegyeznek, hogy a Bíróság a kérdést – amennyiben arra a nemzetközi jog szabályai nem alkalmazhatók – a méltányosság és a jóság elve („ex aequo et bono”) alapján döntse el.

22. cikkely

A szerződő Felek minden egyedi esetben külön megegyezést kötnek, amely egyértelműen meghatározza a vita tárgyát, az Állandó Nemzetközi Bíróság illetékességi körét, valamint az összes a Felek által fontosnak ítélt körülményt.

A megegyezés a Szerződő Felek kormányai közötti jegyzékváltás formájában történik, és annak minden pontját a Legfelsőbb Közjogi Bíróság ismerteti. Ha a kölcsönös kompromisszumon alapuló egyezmény szövege nem készül el attól a naptól számított három hónapon belül, hogy az egyik Fél a vitás ügyet bíróság elé terjeszti, a Felek bármelyike beadványt intézhet a Legfelsőbb Közjogi Bírósághoz.

23. cikkely

Ha az Állandó Nemzetközi Bíróság kimondaná, hogy a Szerződő Felek valamely bírósági vagy más hatóság által hozott döntése egészben vagy részben ellentétes az emberi jogokkal, és ha e Fél alkotmányos joga nem, vagy csak részlegesen teszi lehetővé, hogy a szóban forgó döntés következményeit megszüntessék, a Felek megegyeznek, hogy a jogaiban megsértett Felet a Bíróság bírói ítélettel méltányos elégtételben részesíti.

24. cikkely

Az Állandó Nemzetközi Bíróság rendelkezéseit a Felek jóhiszeműen végrehajtják. Ha az ítélet értelmezése nehézségekbe ütközne, az a Legfelsőbb Közjogi Bíróság hoz döntést, amelyhez e célból bármelyik Fél fordulhat egyszerű beadvány formájában.

25. cikkely

A békéltető vagy bírósági eljárás ideje alatt a Szerződő Felek tartózkodnak minden olyan lépéstől, amely a Békéltető Bizottság javaslatainak elfogadására, vagy az Állandó Nemzetközi Bíróság határozatának végrehajtására nézve hátrányos következményekkel járhat.

26. cikkely

Ha a békéltető vagy bírósági eljárás jelen Szerződés lejártá előtt nem zárul le, az eljárás jelen Szerződés rendelkezéseinek megfelelően folytatódik, vagy azon egyezmény rendelkezései szerint, amellyel a Felek jelen Szerződést helyettesíteni szándékozzák.

27. cikkely

Azokat a jogvitákat, amelyek jelen szerződés pontjainak akár az értelmezése, akár a végrehajtása során felmerülhetnek, ideértve a jogviták minősítésére vonatkozó problémákat, a Felek egyszerű kérés alapján, egyenesen az Állandó Nemzetközi Bíróság elé terjesztik.

28. cikkely

Jelen Szerződés a lehető legrövidebb időn belül ratifikálásra kerül, és a kölcsönös ratifikálást követően azonnal életbe lép. A Szerződés hatályba lépését követően öt év időtartamra szól. Ha e határidő lejártá előtt hat hónappal egyik Fél sem mondja fel, akkor a Szerződés újabb öt éves időtartamra automatikusan meghosszabbodik, és ez bármennyig így folytatható.

Aminek hitelül a fent nevezett teljhatalmú tisztségviselők jelen Szerződést aláírásukkal hitelesítették.

Kelt Ankarában, 1930. október 30-án.

E. K. VENIZELOSZ
A. MICHALAKOPULOSZ

ISMET
T. RÜSTÜ

HATÁROZAT

A két magas rangú Szerződő Fél, áthatva azoktól az elvektől, amelyek a mai napon őket a Barátsági és a jogviták választott bíróság elé terjesztésére vonatkozó Szerződés aláírására készítették, elejét kívánván venni kiadásaik hiábavaló növelésének a tengeri fegyverkezés terén, és közösen kívánván fellépni haderejük párhuzamos csökkentése érdekében, tekintetbe véve Mindkettőjük sajátos körülményeit, kötelezi magát arra, hogy nem ad ki semmiféle parancsot hódításra vagy háborús egység felállítására, sem fegyverzetének növelésére anélkül, hogy előzőleg ne értesitené a másik Szerződő Felet hat hónappal korábban, hogy ilyen módon alkalma nyíljon mindkét Kormánynak arra, hogy esetlegesen a baráti eszmecserék és magyarázatok eszközével, a tökéletes őszinteség szellemében, elejét vegye a tengeri fegyverkezési hajszának.

Kelt Ankarában, 1930. október 30-án.

E. K. VENIZELOSZ
A. MICHALAKOPULOSZ

ISMET
T. RÜSTÜ

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 54/2002.

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila] (*elfogyott*)
2. A tiltsiti béke (1807. júl. 7.). [Szász Erzsébet] (*elfogyott*)
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (*elfogyott*; utánnymás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények. [Szántó Richárd]
7. Az 1939-40-es finn-szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz-szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német-orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet-észt szerződésnek megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlík Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš-Sztálin-Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatai, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozata a magyar háborút illetően. [Wölflinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918-1941). [Opauszki István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa. [Ferwagner P. Ákos, Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Varga Vanda Éva] (*elfogyott*; utánnymás: 34. sz.)

1995

19. A Constantinus-i adománylevél (Donatio Constantini - VIII. sz.). [Piti Ferenc] (*elfogyott*)
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csósz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurti dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnymása).
24. Az 1849-es magyar-velencei szerződés. [Krámli Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül) [Bolega Erika]

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásából (1787-1788). [Berkes Tímea]

28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikingek az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly] (*elfogyott*)
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika] (*elfogyott*)

1998

33. AZ 1904-es szerb-bolgár szerződések. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jórárt Júlia, Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utánnyomása + színes melléklet)
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. febr. 28.). [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szept. 10.). [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketerv, 1464). [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz-bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz-etióp konfliktus történetéből (1935–1936). [Szélinger Balázs]
45. A szudétánemel kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943). [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844). [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések. [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről. (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz-török háborúból. [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése. [Zámbo Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde. [Nótári Tamás]
52. Békesszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848). [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis * Szt. Brendan apát tengeri utazása. [Majorossy Judit]

2002

54. Az 1930-as görög-török barátsági és semlegességi szerződés. [Balogh Ádám]

Megrendelhetők (ára: 250.- Ft [a 34. szám: 500.- Ft] + postaköltség):
Pándi Lajos, SZTE BTK Történeti Intézet, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.;
(62) 544-464; pandi@hist.u-szeged.hu